

12. Bölüm

Göç Çalışmalarında Katılımcı Gözlem: Genel Bir Bakış ve Yeni Beliren Bazı Meseleler

Paolo Boccagni ve Mieke Schrooten

12.1 Giriş

Genel anlamda katılımcı gözlem ve etnografi göç çalışmaları, etnik çalışmalar ve hareketlilik çalışmalarındaki araştırmacılar için başlıca hammaddelerdir. Şimdiye dek ulusal ve disiplinler sınırlar içinde ya da ötesinde yapılan kilit etnografilere yalnızca genel bir bakış bile başlı başına ayrı bir bölüm gerektirir. Buna karşın, göç çalışmalarında etnografinin iyi ve kötü yanları ile beklentilerini inceleyen sistematik metodolojik bir detaylı analiz görece azdır (temel istisnalar şunları içermektedir: Falzon 2016; Fitzgerald 2006; Glick Schiller 2003; Iosifides 2011). Bu bölümde önce katılımcı gözlemin [*participant observation*] metodolojik gelişimi, kuramsal temelleri ve bu araştırma sahasıyla alakasına dair bazı kılavuz ilkeleri genel hatlarıyla ortaya koyuyoruz. Katılımcı gözlem, araştırmacıları inceledikleri eylem ve davranışların mümkün olduğunca dışında tutmayı hedefleyen salt gözlemden ve “yerliye dönüşmek” veya “olgunun kendisi haline gelmek” diye betimlenen salt katılımdan ayrıştırılmalıdır (DeWalt ve DeWalt 2002; Jorgensen 1989). Katılımcı gözlem bu iki uçtan birini seçmekten ziyade, iki uç arasında bir denge kurmayı amaçlar. Araştırmacıların “gözlem ve katılım derecesinde çizgi”nin tam neresinde bulunduklarının farkında olmaları ve toplanan verinin türleri ve mümkün olan analizin çeşidine yönelik bu konumun etkisi hakkında derinlemesine düşünmeleri önemlidir. Etnografinin temel bir tekniği olarak katılımcı gözlem, insanları göçmenlerin bakış açılarını almaya davet ettiğinden göçe ilişkin kuramsal anlayışı işleme konusunda eşsiz bir yere sahiptir. Dahası, katılımcı gözleme dayalı araştırma iktidar, öznellik ve politika dinamiklerinin de tabandan kuramlaştırılmasına imkân verir.

İnsan hareketliliği kendiliğinden çoklu konumlar barındırdığı için, göç ve hareketlilik araştırmalarında katılımcı gözlemin kullanımı, bu yöntemi kapalı bir konumda derinlemesine inceleme yapmak olarak gören klasik anlayışa karşı çıkar. Klasik görüşün

“‘öteki’ bir kültürün veya toplumun, gözlemlenmeye ve yazılmaya hazır bulunduğu, cepte sayılan bir alan” (Gupta ve Ferguson 1997, s.1) algısına karşı, insanların gündelik yaşamı genellikle klasik saha çalışmasının gerçekleştiği coğrafi konumların dışına taşar ve etnografları, çalışma sahası bölgelerinin sınır çizimine bu sosyal alanları da dâhil etmeye zorlar (Schrooten 2016). Appadurai (1991, s. 191) bunun sonucunda etnografların karşı karşıya kaldığı zorluğu şu terimlerle belirtmiştir:

Gruplar göç ettikçe, yeni konumlarda yeniden gruplaştıkça, tarihlerini yeniden kurdukça ve etnik “projeleri”ni yeniden şekillendirdikçe, etnografideki ‘etno’, antropolojinin betimleyici pratiklerinin yanıt vermek zorunda kalacağı kaygan, yerleşik olmayan bir nitelik kazanır. Grup kimliğinin dünya genelindeki görünümüleri –etno-mekanlar [*ethnoscapes*]—, gruplar artık belli bölgelere sıkışıp kalmadıkları, mekânsal olarak sınırlandırılmadıkları [*spatially bounded*], tarihsel açıdan özbilince sahip olmadıkları veya kültürel açıdan homojen olmadıkları için bilindik antropolojik nesneler değildir.

Bu bölümün ikinci kısmında, en azından başlangıç seviyesinde, genel anlamda etnografik araştırmalardaki -daha özelde ise katılımcı gözlemdeki- yerel, “sınırlı”, ve kısıtlanmış etnografi pratiklerinden ayrılmaya çalışan çok-sahalı etnografi ve çevrimiçi etnografi gibi bazı yakın dönem yöntemsel gelişmeleri tartışıyoruz. Bunu yaparak da ilgili sosyolojik ve antropolojik arka planlarımızı birleştiriyoruz. Bu yaptığımız çalışma antropoloji, sosyoloji, coğrafya, iletişim çalışmaları ve tarih gibi disiplinleri çapraz kesen, bunların karşılıklı kesişimlerinde -ama daha da çok, tabiatı gereği disiplinlerarası bir araştırma alanı olan göç çalışmalarında- bulunan etnografinin önemine işaret eden sıkça karşılaştığımız örneklerden birini teşkil ediyor.

12.2 Bir araştırma yöntemi olarak katılımcı gözlem

Katılımcı gözlem etnografiye neredeyse kimlik veren bir yöntem haline gelmiştir, gerçi kesinlikle etnografların kullandığı tek yöntem değildir. Birey veya grupla gerçekleştirilen derinlemesine görüşmeler, kayıt altına alınmamış söyleşiler, saha notları, eser analizi ve diğer birçok şey etnografik saha çalışmasının parçası olabilir. Etnografinin ve bunun temel bir parçası olan katılımcı gözlemin farklı disiplinler alanlarındaki tarihleri birbirinden ayrılır. Etnografi, sıklıkla “kültürel antropolojinin mihenk taşı” (Spradley 2016, s. 3) olarak anılır ama birçok başka disiplinde de nitel araştırmanın ortak bir özelliği olarak belirir. Katılımcı gözlemin bir araştırma yöntemi olarak kullanımı hakkında yazan ilk antropolog, 1879 civarında dört buçuk yılını Zuni Pueblo halkıyla katılımcı gözlemlerde bulunarak geçiren Frank Hamilton Cushing olmuştur (DeWalt ve DeWalt 2002; Sanjek 1990). Katılımcı gözlem kullanan diğer önemli, erken dönem antropologları ise (1880’lerde) Beatrice Potter Webb, (1920’lerde) Bronislaw Malinowski ve (yine

1920’lerde) Margaret Mead’dir. Kendisinden önce başka antropologlar da etnografik saha çalışmaları yapmış olsa da Malinowski’nin (1922) Trobriandlılar arasına katılması ve onları gözlemlemesine yönelik tartışması bu yöntemin temel tanımı görevini halen sürdürür:

Omarkana Trobriand Adaları’na yerleştikten kısa bir süre sonra bir nevi köy yaşamına katılmaya, önemli veya kutlamalı olayları dört gözle beklemeye, köyde olup bitenlerle ilgili gelişmelere ve dedikodulara kişisel bir ilgi göstermeye başladım. (...) Köyde sabah yürüyüşlerimi gerçekleştirirken aile yaşamının mahrem ayrıntılarını görebildim. (...) O günün işleri için yapılan düzenlemeleri, insanların günlük işlerine başlamalarını veya üretim işleriyle meşgul erkek ve kadın gruplarını görebildim. Tartışmalar, şakalaşmalar, aile görüntüleri, sıklıkla basit, bazen dramatik ama her zaman önemli olaylar onların olduğu kadar benim de günlük yaşantımın atmosferini oluşturdu.

Sosyolojide ise bu ritüelin Chicago Okulu Kent Sosyolojisi etrafında başladığı görülüyor. Robert Park’ın bu yöntemsel meşguliyetin ruhunu aktardığı meşhur bir alıntısı şöyle:

Size kütüphanede irdelemeniz, böylelikle notlardan oluşan bir yığın ve liberal bir pas örtüsü biriktirmeniz söylendi. Size yorgun bürokratlarca hazırlanmış ve gönülsüz yardım başvuruçuları, kafası karışık ‘iyilik yapalım’cılar veya tepkisiz rahiplerce doldurulmuş sıradan tarifelere dayalı tozlu rutin kayıt yığınları bulabildiğiniz her yerden sorunlar seçmeniz söylendi. Buna da “gerçek araştırmada elini kirlletmek” dendi. Böylelikle size danışmanlık edenler bilge ve onurlu oldu, sundukları sebeplere ise büyük değerler biçildi. Fakat bir şey çok daha gereklidir: ilk elden gözlem. Lüks otellerin lobilerine ve ucuz pansiyonların basamaklarına gidin ve oturun; Orkestra Salonu’nda ve Star ile Garter Bürlesk Tiyatrosu’nda oturun. Kısacası, beyler [olduğu gibi aktarım], GERÇEK araştırmanın içinde paçalarınızı kirlletin.⁴⁶

Söz konusu bağlam ne olursa olsun, “orada” olmak ve gündelik yaşama müdahil aktörlerin yakınında bu yaşamın örüntülerini gözlemlemek veri toplamanın kıymetli bir stratejisi olarak öne çıkar. Bu stratejiyi özgün kılan, araştırmacının “belirli bir sosyal ortamda insanları yakından gözlemleyip onların hayatlarına dahil olması”, böylelikle “gerçekleştikleri kültürel çerçevenin tümünde gözlemlenen ya da deneyimlenen pratiklerle ve konuşulan kelimelerle” ilişkilenesidir (Watson 2010, s. 205). Bunu biraz daha farklı terimlerle ortaya koymak gerekirse, katılımcı gözlemi şöyle tanımlayabiliriz:

bir grup insanın günlük yaşam rutinlerinin ve kültürlerinin açık ve örtük yönlerini öğrenmenin bir yolu olarak araştırmacının bu insanların günlük faaliyetlerinde, ritüellerinde, etkileşimlerinde ve olaylarında yer aldığı bir yöntem (DeWalt ve DeWalt 2002, s. 1)

⁴⁶ Robert Park’ın 1920’lerdeki yayınlanmamış konuşmasından (McKinney 1966, s. 71).

Gözlemci ve katılımcı rollerinin kombinasyonu ne olursa olsun (Whyte 1979; Platt 1983), katılımcı gözlem etnografinin ayrıcalıklı araştırma aracıdır. Her şeyden önce etnografi, etnometodoloji, sembolik etkileşimcilik, fenomenoloji ve gömülü kuram gibi çeşitli artalanlardan beslenen kuramsal bir yaklaşımdır (Atkinson vd. 2001). İkincisi, en bilinen örnekleri sıralamak gerekirse sosyoloji, antropoloji ve coğrafya arasında olduğu kadar örgütsel çalışmalar, kültürel çalışmalar ve sosyal tarih arasındaki sınırların da ötesine geçerek kendi başına bir disiplin olarak takdir görebilir. Üçüncüsü ise etnografi bir metinsel üretim, ampirik veri toplamanın bir sonucu olarak ve bir yazı yolu, hatta kendi başına bir janra olarak belirir (Emerson vd. 2011; Van Maanen 2011).

Haliyle katılımcı gözlemi, araştırma yapmanın diğer tüm yollarından ayıran şey, çalışılmakta olanların sosyal dünyasında beden bulan ve uzun süreli bir mevcudiyettir. Yalnızca bilgi alanlar tarafından (çoğunlukla uçucu, yapay veya geçici ortamlarda) aktarıldığı biçiminden ziyade yaşandığı biçimiyle sosyal yaşam, etnografinin temel meselidir. Elbette bu yöntemsel seçenek diğer başka yöntemlerle de birkaçını saymak gerekirse, örneğin derinlemesine görüşmeler, yaşam hikâyesi görüşmeleri, anket araştırması ya da belge ve metinlerin gözden geçirilmesi ile birleştirilebilir. Her hâlükârda, onu diğerlerinden ayrı tutan, araştırmacının çalışılan sosyal grubun sıradan yaşamına belirgin derecede katılımı ve dahiliyetidir. Bu, ideal-tipik olarak bilinen iki duruşun arasında bir yerlere denk düşen çeşitli araştırma soruları için önemli sezgiler ve bulgular üretebilir: biri temelden doğalcı yaklaşımdır; belirli bir bağlamda, bu bağlamı etkileyerek ve bundan etkilenecek, insanların yaşamlarını nasıl sürdürdüğü ile ilgilenir. Diğer ise daha açık uçlu ve yorumlayıcıdır; insanların sosyal çevrelerinden ne anlam çıkardıklarına ve alakalı dış etkenler göz önünde bulundurulduğunda, belirli bir olgunun dâhil olan taraflarca nasıl kurulduğuna, müzakere edildiğine ve yeniden üretildiğine bakar. Bireyler, sosyal ilişkiler, gruplar ve daha geniş sosyo-materyal kümelerin hepsi karşılıklı etkileşimleri yoluyla kavranabilecek uygun birer analiz birimidir. Asıl önemli kısım ise araştırma sahasının önce tanımı ardından da ampirik sınırlılığıyla ilgilidir.

Etnografik açıdan bakıldığında, saha bir veya daha fazla *yere* karşılık gelebilir. Bununla beraber, çalışılan grupla alakalı ve yakın veya uzak etkileşim biçimleriyle üretilmiş, görece tutarlı bir grup sosyal ilişkiler ve durumlara da yükselebilir. Etnografik saha, “önceden verili bir varlık”tan ziyade, “hem veri toplamanın pratik aktarımları ve faaliyetleri hem de saha notları yazmanın yazınsal faaliyetleri aracılığıyla bizim kurduğumuz bir şey”dir (Atkinson 2015). Saha materyal bir çevre ile örtüştüğünde bile yalnızca fiziksel bir altyapı olarak değil aynı zamanda çalışılan olguyu beraber üreten sosyal aktörlerce “hayata getiril”diği haller aracılığıyla da etnografik anlama sahiptir. Bourdieu’nün metaforik kelime kullanımını takip eden biraz daha farklı bir anlayışa göre ise saha, mücadele halindeki basınçlar, gerilimler ve çıkarlar yapısınca tanımlanmış, konumlanmış, görece belirgin bir şekilde sınırlandırılmış her tür sosyal arenaya karşılık

gelir. Pratikte, etnografik saha çalışması bir dizi görece net ayrık adımlar boyunca ortaya çıkar ve katılımcı gözlem, bu adımlar arasında değişmez bir biçimde merkezi ve elzem olanıdır. Araştırmacının beş aşaması, bizim için kullanışlı olacak şekilde, şöyle sıralanabilir:

1. Sahadan önce: Etnografların alana özgü keşfedici ve açık görüşlü fakat zihnen nötr olmayan bir duruşu vardır. Daha önceki araştırmalara da dayalı bazı kuramsal detaylandırmalar başlangıçtan itibaren gereklidir, ki etnografi salt betimlemeye dönüşmesin. Araştırmacı başlangıç olarak merak edebilir: Etnografik seçenek neden onun ilgilerine uygun olsun? Ya da en azından bu ilgilerin hangi yönleri etnografik açıdan verimli bir şekilde ele alınabilir? Benzer sorular sahayı sınırlandırmak ve saha hakkında öncül bilgi toplamak açısından da yardımcı olur. Yine de en başından itibaren etnografların tutumu sosyal aktörlerin kendi durumlarını tanımlama yollarına göre ince ayar yapılacak kadar esnek olmalıdır. Tam olgunlaşmış hipotezler yerine “duyarlı hale getirilmiş kavramlar” taslak olarak çizilip denenebilir ve bunlar, saha çalışması boyunca doğrusaldan ziyade döngüsel bir araştırma sürecinde geliştirilebilir, iyileştirilebilir ya da yerine yeni kavramlar getirilebilir.

2. Sahaya erişmek: Umulan, araştırma sahasına saygılı ve güven temelli, yani etkin erişim, bundan sonra olacaklar açısından çok önemlidir. Özellikle topluluk araştırmalarında veya örgütsel araştırmalarda bu, yerel hiyerarşi veya ağlarda merkezi konumlara sahip araştırma katılımcılarıyla kurulan yakın etkileşimleri kapsar. Bu elzem geçiş boyunca kılavuzlar değişmez olarak güven, saygınlık ve hassasiyetin etkisini vurgular. Buna karşın el kitapları eşit derecede önemli olan iki duruma daha az vurgu yapar. Bunlardan ilki araştırmacıların kişilerarası ilişkileri idare etme becerileri ya da “öznelerle karşılıklı destekleyici ilişkiler kurma becerileri”dir (Whyte 1979). İkincisi ise araştırmacıların karşılarındaki kişilerden “karşılık” olarak ne bekleyebileceklerini çözmeye ve müzakere etme ihtiyaçlarıdır. Bununla beraber, sahanın başlangıcında ve saha çalışması boyunca kaç kişiyle temasa geçilerek takip edilmesi gerektiğini en baştan belirlemek ya da öngörmek zordur.

3. Sahada kalmak: Burası katılım derecesi, katılımcı çeşitliliği, gözlem odakları ve altta yatan temel sorular ne olursa olsun katılımcı gözlemin yoğun meşguliyet olarak devreye girdiği yer. Pratikte gözlem, katılımcıların örtük anlayışları, pratikleri ve karşılıklı etkileşimleri kadar tüm duygusal ve ahlaki temelleriyle anlatımlarını da içerebilir. Arka plan ortamları ve kullanımdaki her tür nesne gözlem için önem teşkil eder. Bununla beraber, etnografi betimselden daha fazla bir sorumluluk taşıdığından söz konusu sahaya gömülü bilgi, güç ve prestij gibi toplumsal kaynakların dağıtımına yönelik bazı sezgiler edinmeye dair bir çabayı da kapsar. Atkinson’un (2015) uyarısına göre, etnograflar “açıkça söylenenle ve saklı tutulanla, ‘söylenilebilir’

görülenle ve ağza alınamaz sayılanla ilgilenirler”. Diğer bir ifadeyle, “bilgisel ve ahlaki hallerin sosyal idaresi”nin, yani şeylerin hangi kesimlere, hangi kültürel adetlere göre söylendiği ve açıklandığının aksine “doğrunun söylenmesi” mecburi olarak etnografinin temel direği değildir.

4. Katılımcı gözlem esnasında oldukça değişmez şekilde ortaya çıkan en az iki mesele daha vardır. Bunlardan ilki, sahaya çoklu-duyusal dahil olma ihtiyacıdır –yani sahada görülenin ya da işitilenin, etnografin sahadan toplayabileceği uyarıcıların ve içgörülerin duyumsal zenginliği tüketmemesi ihtiyacı-, ikincisi ise, kişinin, sahada kendi rol ve konumunun yanı sıra, sahada gerçekleşen olayların gelişimi ve zamansallığını sınırlı bir şekilde kontrol edebilmesine bağlı olarak olağandışı esnek ve açık görüşlü bir tutum geliştirmesi ihtiyacıyla ilgilidir. Van Maanen’in (2010, s. 220) belirttiği üzere, “Saha içinde (ve dışında) öğrenme orantısız ve genelde öngörülemezdir; bir doğrulama ve plan mantığından ziyade keşif ve rastlantılar mantığına dayanır. Bu da etnografinin dayanılmaz yavaşlığıdır”.

5. *Sahanın dışına çıkma*, bir sonraki değişmez adımdır ve sıklıkla tartışmalıdır; fakat illaki tamamlanmış veya geri alınmaz değildir. Cevaplanmayı bekleyen “neresi”, “ne zaman”, ve “nasıl” sorularına karşı önceden kriter belirlemek, daha kuvvetli dış kısıtlamalar yoksa, zordur. Burada asıl önemli olan, araştırmacıların aynı şeyi yeniden ve yeniden, artık yeni “kanıt” veya sezgi hiç oluşmaz ya da çok az oluşur hale gelene kadar gördükleri, duydukları ve hissettikleri kuramsal uygunluk derecesidir. Pratikte sahadan çıkmak hâlâ bireysel ve vaka temelinde müzakere edilmesi gereken çeşitli ilişkisel, duygusal ve etik ikilemler barındırır.

6. *Saha çalışmasından metin çalışmasına geçiş* son temel geçiştir ve bu geçiş olmaksızın, etnografi, kamusal denetime ve bilimsel öneme erişemez. Bu da, zaman içinde etnografların alakalı olaylara veya etkileşimlere mümkün olan en yakın şekilde tutmaları gereken notlardan çıkarılabilecek en fazla anlatıyı çıkarmak anlamına gelir. Saha notları, gittikçe yinelenen temalar ve örüntüler arayışıyla yönlense de kademeli artan ve açık görüşlü bir birikim meselesidir. Saha çalışmasının kendisi kelimelerden çok daha fazlasına eriştiğinden, görsel araçlar ve bilgi ve iletişim teknolojileri (veri birleştirme ve yazma süreci de dâhil olmak üzere), etnografik sürecin tüm adımları üzerinde artan bir etki potansiyeline sahiptir. Yine de bunların, araştırmacıların, hangi gözlem öğelerini, hangi sebeplerle saha notlarına dâhil edeceğine dair sahip olduğu özerk karar verme yetkisinin ya da salt gözlemsel tarzda not yazımı ile kendi düşünce, his ve tepkilerinin düşünümsel seçkisi arasında bir denge tutturma özerkliğinin yerini tutması mümkün değildir. Her iki durumda da saha notları, tartışma götürmez biçimde kısmi ve seçici bir anlatım oluşturmaya mahkumdur (Fine 1993; Emerson ver ark. 2011). Seçme, kodlama ve analiz yolları ne olursa olsun, bunlar “gerçekten”

orada olanı yansıtan basit verilerden ibaret değildir. Aksine, eldeki belirli olayların ötesinde daha genel kuramsal boyutlar ortaya çıkarma amacıyla yönlendirilirken bile etnografların kişisel konumlarından ve saha çalışmasının koşullarından etkilenirler. Bununla beraber etnografların, farklı olsa da istatistiksel anlamlılıktan daha azına karşılık gelmeyen, belirgin bir toplumsal anlamlılığa (Burawoy 1991) erişme iddiası eleştirisiz kalmamıştır (örn. sosyolojide bakınız Goldthorpe 2007).

Bu yöntemsel görüşler temelinde artık etnografinin göç çalışmaları için önemini ve içerimlerini ele alabiliriz. ,

12.3 Göç Çalışmalarında Katılımcı Gözlem

Malinowski'den bu yana, antropologlar, insanların “sosyal sistemler içinde ve sosyal sistemler aracılığıyla” nasıl hareket ettiklerini anlamaya girişmişlerdir (Fortes 1971, s. 2) ama insan hareketi ve hareketliliğiyle aktif bir şekilde ilgilenmek antropolojide daha yeni bir olgudur (Brettell 2003; Salazar 2013). Etnografların büyük bir kısmı sınırlı bir kültür kavramıyla ve sabit bir yapısal işlevsel kuram paradigmasıyla çalıştıkları için, yirminci yüzyılın ilk yarısında sosyal ve kültürel antropologlar tarafından yapılan araştırmaların çoğu, insan hareketliliğine pek az ilgi göstermiştir (Brettell 2013; Gupta ve Ferguson 1997). Bu çalışmalar, çoğunlukla, dünya üzerindeki toplumları sınırları belli, bölgelere ayrılmış, görece değişmez ve homojen birimler olarak sunarken (Salazar 2010, 2013; Tsing 1993; Vertovec 2010), kültürleri de “özünde hareketsiz veya döngüsel ve tekrara dayalı hareketlilik gösteren birimler olarak [sunmuşlardır] (...) Kültürü olanların düzenli, sınırları belli bir bölge işgal etmeleri beklenir. Hareket ediyorsa da ya konargöçerlerdir ya da Kula Ring denizcileri gibi döngüsel hareket ediyor olmalılar” (Tsing 1993, s. 123).

Buna karşın, yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren hareketlilik ve hareketlilikle ilgili konular antropolojide ve diğer sosyal bilimlerde önemli bir yer kazanmıştır. Göç çalışmalarında esas ilgi, hareketten daha çok (köklerinden kopma ve entegrasyon meselelerini içeren) bir yerden gidişe ve/veya bir yere varışa yönelikken, “hareketlilik” sosyal bilimler için daha geniş bir anlamda hareket süreçlerine yönelik yeni tartışmalar, yaklaşımlar ve yöntemler alanını işaret eden bir anahtar kelime haline gelmiştir (Adey vd. 2014; Cresswell 2006; Salazar ve Jayaram 2016; Urry 2007). Son birkaç yılda birçok başka konunun yanı sıra göç rotalarına (McKay 2012; Schapendonk ve Steel 2014), göçmenlerin günlük yaşamlarına (Holmes 2013; Lucht 2013; Smith 2006), sınırlar arasında bölünmüş ailelere (Beck ve Beck- Gernsheim 2013; Dreby 2010; Hondagneu-Sotelo 2001; Parreñas 2001), göçmenlerin ulusötesi politikalara dahil olma süreçlerine (Fitzgerald 2004; Ghorashi 2003; Levitt 2001), marjinalleştirilen azınlıkların deneyimlerine (Agier 2002; Van Meeteren 2010) ve “ev”in ve ev yaşamının anlamına

(Gielis 2011; Giorgi ve Fasulo 2013; Levin ve Fincher 2010) odaklanan pek çok hareketlilik etnografisi yürütülmüştür.

Antropologlar, göçmenlerin sosyal pratiklerinin, birden fazla ulus devletin sınırları içinde neredeyse eş zamanlı olarak gerçekleştiğine dikkat çekerek, “göçün çalışılması için ulusötesi bir perspektif” (Glick Schiller vd. 1992) öneren ilk bilim insanları arasında yer almıştır. Bu yaklaşım, kimlikler hakkında daha önceki sınırlı varsayımlara karşı çıkmış ve göç edilirken geride bırakılmış ve varılmış yerler arasındaki ilişkilere odaklanmıştır. Böylelikle, katılımcı gözlem, kavramsal bir yeniliğin lokomotif olmuştur zira ulusötesilik kavramı, katılımcı gözlem olmadan asla aklımıza gelmeyecekti. “Metodolojik milliyetçilik” (Wimmer ve Glick Schiller 2003) denilen ve toplumun ulus-devlete denkliliğini varsayan görüşü eleştiren ulusötesi yaklaşım, “ulusal örgütün, sosyal bilim gözlemcisi nezdinde artık toplumsal ve politik eylemin yapılandırıcı ilkesi olarak yönlendirici bir referans noktası olamayacağı” (Beck ve Sznaider 2006, s. 4) savını öne sürer.

Ulusötesi göç çalışmalarında etnografik araştırma, birçok açıdan uygulamalı sosyal araştırmada başka bir ölçüm alanı olan sosyal anket araştırmasından ayrılır. İlk olarak, diğer sosyal bilim insanları, genellikle tümdengelimden yola çıkarak hipotezler ortaya koyarlar ve bu hipotezler araştırma esnasında doğrulanır; hâlbuki etnografik değişkenler arasındaki ilişkilere yönelik sistematik açıklamaları ve hatta değişken seçimini bile araştırma boyunca sürediden bir şekilde sorgular, inceler ve yeniden düzenlerler. Bu, onlara ilk varsayımlar dâhilinde beklenmeyen yeni durumlar ortaya çıktıkça araştırma sorularını değiştirme imkânı verir (Glick Schiller 2003). Örneğin Brezilyalıların hareketliliği üzerine hazırladığı doktora önerisinde Schrooten olası bir araştırma alanı olarak interneti ele almamıştı. Fakat saha çalışmasına başladıktan kısa bir süre sonra, Brezilyalı göçmenler, Brezilya içinde ve dışında diğer Brezilyalılarla iletişimde kalmalarına yardımcı olan en önemli medya aygıtı olarak internetten ve diğer sosyal medya araçlarından bahsettikleri için, Schrooten de bunu saha çalışmasının merkezi konumlarından biri haline getirmeye karar verdi. Benzer şekilde, etnografinin gelişimi, araştırmacının daha önceki kuramsal varsayımlarını ciddi anlamda sorgulamasına yol açabilir. Örneğin Boccagni (2011, 2016) İtalya’daki Ekvadorluların günlük yaşamlarında ulusötesi bağların önemini takip etmek için uzun zaman uğraşmış ve nihayetinde bu bağların çok daha “parçalı” (Menjívar 2000) olduğunu ve saha çalışması öncesi yürüttüğü yazın derlemesinin işaret ettiğinin aksine bu bağların her zaman pek de merkezi role sahip olmayabileceğini bulmuştu.

İkinci olarak katılımcı gözlem pratiği veya daha genel olarak etnografik araştırma yoluyla toplanan veriler, diğer yöntemlerle toplanandan daha farklı bir doğaya sahiptir (DeWalt ve DeWalt 2002). Bir anket temelinde sağlanan kanıt emik veridir, yani

katılımcının benlik sunumudur ve haliyle “sahne önü davranışı”dır (Goffman 1999). Fakat insanların davranışları daima bilinçli olarak ifade ettikleri fikirlerle uyuşmaz (Giddens 2013; Turner 1991). Katılımcı gözlem, zaman içinde ve bir dizi bağlam dâhilinde insanların söylediklerinden farklı biçimlerde ortaya çıkan davranışlarını ve davranışlarına yönelik süregiden gözlemlerden davranışın tipikliğini saptar (De Munck ve Sobo 1998). Bu sebeple, katılımcı gözlem, insanların benlik sunumlarının ötesinde günlük yaşamlarını derinlemesine araştırmak için gayet uygundur (Boccagni 2012; Glick Schiller 2003).

Bu nokta insan hareketliliğinin çalışılmasında özellikle önemlidir, çünkü göçmenlerin kendi beyanlarıyla asıl davranışları arasındaki uyuşmazlıkların ardında birçok sebep bulunur. Katılımcılar, şüpheli veya yasadışı görülen bazı faaliyetleri özellikle ifade etmeyebilirler. Örneğin, devletten maddi destek alıyorlarsa ulusötesi ağlarından hiçbir yardım almadıklarını ya da bu ağlara göçmen dövizini [*remittances*] göndermediklerini ifade edebilirler çünkü bu bilgilerin para ve hizmet yardımlarının kesilmesine yol açabileceğini bilirler.

Ancak, beklenmeyen durumlar da insanların arzularıyla gerçek koşulları arasında bir farklılığa yol açabilir. Örneğin, başlangıçta gayet net ve mümkünse göçün kısa vadedeki amacı olarak ortaya konan ama sıklıkla ertelenen ve hatta zamanla yok olup giden “geri dönüş” hakkında çokça yazılmıştır. Biz de araştırmamız sırasında, yaşadıkları ülkeyi terk ederken sahip oldukları beklentilerden çok daha farklı güzergahlarda olan birçok kişiyle karşılaştık. Katılımcıların çoğunun anlatıları, sıklıkla (sürmekte olan) hareketliliğin/hareketsizliğin belki sonlanabilecek, belki de koşullara bağlı olarak yeniden başlayabilecek amaçlanmamış bir süreç ve bir aşama olduğuna işaret etmiştir (Withaecx vd. 2015). Mesela AB dışından olan ve başlangıçta Güney Avrupa ülkelerine yerleşmiş birçok göçmen için yeniden göçü bu kez daha kuzeye hareket ederek daha iyi fırsatlar ve yaşam koşulları bulmaya yönelik ihtiyaçlar tetikliyordu. Birçoğu için bu yeni göç amaçlanmamış değildi çünkü Güney Avrupa’da uzun yıllar yaşamışlar ve kalıcı olarak yerleşmeyi ummuşlardı. Diğer bir örnekse, zihinlerinde belirli bir varış noktasına doğru doğrusal olacağını bekledikleri bir göç yolunu takip eden ama arzuladıkları varış noktasına hareket etmeden evvel-bu noktaya varabileceklerse bile varana dek- çeşitli sebeplerle başka konumlarda belirli süreler geçiren transit göçmenlerin deneyimleridir. Güney Avrupa’dan hareket eden Afrikalı sığınmacılar bu vakaya çok iyi bir örnek oluşturur (Belloni 2016). Bu ve daha birçok hareket, insan hareketliliğine yönelik güncel süreçlerin heterojen olduğunu ve amaçlar, yollar ve süreler açısından değişiklik gösterdiğini ortaya koymaktadır. Göçün (köken yerde) bir sabitlik halinden (varış noktasında) başka bir sabitlik haline doğru tek yönlü, amaçlı ve planlı bir süreç olduğunu varsaymaya devam eden yöntemler bu süreçlerin karmaşıklığının büyük bir kısmını ele almayı başaramaz. Bu da, derinlemesine görüşmeler de dâhil olmak üzere

tek seferlik veri toplama tekniklerine karşın bu süreçleri zamana yayılan şekilde takip etmeyi amaçlayan etnografik çabayı özellikle elzem hale getirir.

Çalışılmakta olan insanların yaşamlarına ne kadar katılmak ya da katılmamak gerektiğine yönelik bir muhakeme kolay değildir. Bu konular daha geniş bir tartışmayı gerektirse ve özel olarak katılımcı gözlemle sınırlı olmasa da, bu muhakemede önemli rol oynayabilecek bazı meselelere dikkat çekmek istiyoruz. Bir yandan, bazı faaliyetlere dâhil olmak etnograf açısından yasadışı veya tehlikeli ya da her ikisi de olabileceğinden katılımcı gözlemin sınırlarının farkında olmak önemlidir. Diğer yandan, zorlu etik meselelere dönüşen ikilemlerle karşılaştığında araştırmacının duruma müdahale etme ya da etmeme kararıyla karşı karşıya geldiği durumlar vardır (DeWalt ve DeWalt 2002; Rynkiewicz ve Spradley 1976; ayrıca bu kitapta bkz. Ilse van Liempt ve Veronika Bilger’in yazdığı 15. Bölüm).

12.4 Etnograflar ve Karşılarındaki Kişilerin İlişkileri Üzerine

Yukarıdaki örneklerin işaret ettiği üzere, etnograflar ve onların araştırma özneleri arasındaki ilişkiler katılımcı gözlemde özellikle önemlidir. Bu, göç çalışmalarında ayrıca belirginleşir ve etnografik sürecin tüm aşamalarında göz önünde bulundurulabilir: Sahadaki kişilerin güvenini (ya da en azından saygısını) kazanmayı gerektiren sahaya erişim aşamasında ve sonrasında karşılıklı görüş ve beklentileri müzakere etme sırasında; veri toplama, yani (etnografin iddialarının geçerliliği, araştırmacının sezgilerinden ve “doğru yerde, doğru zamanda” olma becerisinden olduğu kadar araştırma katılımcılarının işbirliğine yönelik tutum ve gönüllülüklerinden de etkilendiği için) sahada kalma sırasında; sahayı terk ederken ve sahaya dair yazarken ve araştırma katılımcılarının katkısını takdir etme sırasında hassas meseleler ortaya çıkarabilecek araştırma bulguları yayınlanırken.

Saha çalışmasında kişilerarası ilişkilere odaklanmak, “araştırmacının araştırma katılımcılarıyla bir sosyal grup üyeliğini paylaştığı durumlar”a (Nowicka ve Cieslik 2014, s. 6; ayrıca bkz. Carling vd., 2014) işaret eden *içeriden* araştırmacı ile *dışarıdan* araştırmacı arasındaki ayrımı gözden geçirmeyi gerektirir. Aynı zamanda, (bununla sınırlı olmasa da) özellikle etno-ulusal hatlar arasında zaman içinde kurulduğu, sergilendiği ve müzakere edildiği haliyle etnograflar ve araştırma özneleri arasındaki değişen benzerlik ve yakınlık derecesi de söz konusudur. Pratikte etnografin, hangi şartlarda hareket ettiği ve nasıl saha üyeleri tarafından içeriden ya da dışarıdan algılandığına dair bariz hiçbir şey yoktur. En bariz örnek olarak göçmen geçmişi olan ya da diğer taraftakilerle aynı etnik geçmişe sahip olan etnografların sayısındaki artış başlı başına arzulan

bir gelişmedir. Fakat bu, doğrudan daha iyi ya da daha derin etnografik dahiliyetle sonuçlanmak zorunda değildir. İçerden ve dışarıdan olanlar arasındaki temel kırılma, etnik çoğunluk ve azınlıklar arasındaki ayrımın işaret edebileceğinden daha bulanıktır ve bağlama özgüdür. Nihayetinde bu bir sınır oluşturma meselesidir ve ilgili sınırlar toplumsal cinsiyet, yaş, sınıf, din ve benzerlerini de içerebilir. Tüm bu değişkenler, araştırmacıların “konumsallığı”nın az çok göze çarpan belirteçleri haline gelir ve her vaka temelinde “kimlik yönetimi”nin görece az ya da daha yoğun biçimlerine maruz kalır. Bu durumda bile, saha katılımcıları karşısında etnografların evrimleşen konumları üzerine düşünmek iki temel açıdan içgörü kaynağıdır.

Başlangıç olarak, bunu düşünmek, karşılıklı algı ve kategorileştirmelerin ağırlığı ve sonuçları üzerine düşünümelliği tetikler. Diğer bir ifadeyle, araştırmacıların konumsallığı etnik köken, toplumsal cinsiyet, sınıf ve benzeri kategorilerle özdeşleştirilmiş ilkesel farklılıklardan, araştırmacılar ile bilgilendiriciler arasında müzakere edilen daha anlık ve kişisel farklılık belirteçlerine olası geçişi yansıtır. Carling ve diğerleri (2014) birçok “statü belirteci”nin (bkz. Tablo 12.1) saha ilişkilerini nasıl daha fazla ya da az kapsayıcı, simetrik ve nihayetinde sürdürülebilir⁴⁷ kılabileceğini göstererek bunun etrafında muhteşem bir sav oluştururlar. Elbette bu belirteçlerden hiçbiri, araştırmacıların konumsallığının kesin belirleyicisi değildir. Yine de bu belirteçler bir bütün olarak alındığında, etnografların araştırma özneleriyle yakınlık ve uzaklığa yönelik “doğru karışım”ı müzakere etme çabaları için bir yol haritası sağlar. Aynı zamanda, araştırmacılarla katılımcılar arasındaki karşılıklı iletişimi etkileyecek en olası sosyal etkenleri, yani en azından dolaylı olarak etnografinin sonucunu söyler.

⁴⁷ Yazarların özetlediğine göre, “Araştırmacılar olarak ve katılımcılarımızla ilişkilerimiz açısından kim olduğumuz bir yandan sosyal kategoriler üzerinden diğer yandan da belirli imleçler üzerinden anlamlandırılır. Katılımcılara görünebilirliklerine, araştırmacının bunları değiştirme becerisine ve bunları seçkili olarak iletme ihtimallerine göre değişir” (Carling vd., 2014, s. 48).

Tablo 12.1 Katılımcı gözlem yapan kişinin içeriden/dışarıdan olma statüsünü etkileyebilecek olan belirli imleçler (Carling vd. 2014, s.45)

	Arketipik içeriden/dışarıdan statüsü imleçleri	Araştırma katılımcılarına [informant] görünür	Araştırmacıların sahada uyum sağlaması mümkün	Araştırmacıların, seçici olarak bilgilendiricilerle iletişim kurması mümkün
İsim	X	X	x	x
Meslek ve unvan		X	x	x
Toplumsal cinsiyet		X		
Yaş grubu		X		
Fiziksel görünüm	X	X		
Giyim tarzı	X	X	X	
Ebeveynlik				X
Görünür hamilelik		X		x
Dil becerileri	X	X		x
Kullanılan dil	X	X	x	
Kültürel yetkinlik	X	X		X
Sürdürülür özveri	X	X		x
Din	X			X
Göç deneyimleri	X	X		X

Not: X “uygun anlamında, x ise “bağlama özgü” anlamında kullanılmıştır.

İkinci olarak, etnografların içeriden/dışarıdan kimliklerine ve etnografik saha katılımcılarıyla olan arayüze odaklanmak başka bir düşünümsel adım için de işlevseldir: Bizzat saha üyelerinin kimliğini, rollerini ve amacını sorgulamayı kapsar. Bu sonucunu, etnografi boyunca çeşitli roller edinebilir: “sade” *katılımcılar*, *kilit noktalardaki kişiler*

veya *bilişsel araçlar*, ama aynı zamanda (bazı anahtar) katılımcıların potansiyel olarak araştırmacıların rolüne paralellik oluşturduğu ortaklaşmacı bir çaba açısından da etnografinin eş yapımcıları (Boccagni 2011). Aslında saha ilişkilerinin temelleri, geleneksel ve görece yüzeysel “temas”ların çok daha fazlası anlamına gelebilir. “Gözlemci ile gözlemlenen arasındaki esas yakınlık” (Marcus 2007) tanınabilir ve bu, saha çalışmasına ilerici ve güçlendirici bir yaklaşım getirebilir (Lassiter 2005). Böyle bir ortaklaşmacı yaklaşım kullanıldığında ya da şayet böyle bir yaklaşım kullanılırsa, eser sahipliğine (kimin, kimin adına, neyin yazarı olduğuna) yönelik büyük meseleler çıkması da muhtemeldir.

Sonuç olarak, etnografların saha ilişkilerini gözden geçirmek basitçe dış yükümlülük (formel protokollerin, hibe kurumlarının kurallarının izlenmesi gibi) amaçlarına yönelik bir arka plan meselesi değildir ve bu pratik, kendine dönük bir etnografik biçim olarak düşünülüp göz ardı edilmemelidir. Önemli olan kişilerarası ilişkilerin tüm saha çalışması boyunca müzakere edildiğini ve bunların epistemolojik ve etik sonuçları olduğunu göz önünde bulundurmak. Kişinin sahada dönüşen konumuna, katılımcılar arasında öne çıkan algıya, katılımcıların veri toplama, işleme ve hatta veri aidiyetine etkilerine dair düşünümsel duruştan öğrenilecek çok şey vardır. Bununla beraber, etnografinin özgürleştirici veya politik yönelimli potansiyeli gereğinden fazla da önemsenmemelidir. “Faal”, “işbirlikçi” veya “katılımcı” etiketleri ne kadar cezbedici olsa da bu etiketlerin, bir azınlık dışında, göçmen katılımcılar tarafından sık benimsenmeleri pek olası değildir. Birçok deneyimin işaret ettiği üzere, göçmenlerin aktif katılımı için *potansiyel* alan sağlamak, yeterince iyi sayılabilecek bir etnografik pratiği belirlemede yeterli olabilir. Katılımcıların çoğunluğu için saygılı bir şekilde dinleme, hassas bir tanıma ve onların yaşamlarına yönelik daha ayrıntılı bir anlayış taahhüdü katılımcıların (çoğu zaman kısıtlı) katılımları açısından önemli bir alan sağlar.

12.5 Sırada Ne Var? Çok Sahalı Etnografi, Çevrimiçi Etnografi ve Ötesi

Klasik etnografik araştırma, belirli bir yerin veya yerel bir durumun, başka bir yaşam biçimini yerlilerin bakış açısından anlamaya yönelik uzun süreli ve yoğun incelenmesine dayalıdır. Fakat insan hareketliliği kapalı, bölgelere bölünmüş ve tamamen kontrol edilebilir bir etnografik sahaya sığdıramayacak bir olguya temel bir örnek oluşturur; çünkü eş zamanlı ya da zaman içinde çoklu hale gelecek farklı fiziksel, sosyal ve simgesel konumlar barındırır. Ulusötesi yaklaşımın temel önermelerinden biri, çoklu yerelliklerde gerçekleşen ulusötesi pratiklerin eş zamanlılığını göz önünde bulundurmasıdır. Göçe yönelik ulusötesi yaklaşımın gelişimi, ilginçtir ki, göçle ilgili olanlar da dâhil olmak

üzere, çeşitli sahalarda araştırmacıları ulusötesi referans birimlerini incelemeye cesaretlendirmiş yeni bir veri toplama stratejisi olan “çok sahali araştırma”nın (Marcus 1995) ortaya çıkmasıyla aynı zamanlarda gerçekleşmiştir. Yerelliklerin salt karşılaştırmalı olarak çalışılmasından farklı olarak, “çok sahali araştırma çalışanı” mekânlar arasında insanları, insanların bağlantılarını ve ilişkilerini kelimenin tam anlamıyla takip eder. Şimdiye dek çok sahali etnografinin potansiyeli ve karşılaşılabileceği zorluklarla ilgili çokça yazılmıştır (bu kitapta Russell King’in kaleme aldığı 3. Bölüm’e de bakabilirsiniz). Karşılaşılabilecek zorluklar, analizin genişliği ve derinliğini uzlaştırmayı, zorunlu olarak içereceği büyük masraflarla başa çıkmayı (yani ekip işi ve ortaklaşmacı araştırma tasarımlarının ihtiyacını) ve alan seçiminin doğrulanması için sağlam kuramsal zeminler bulmayı içerir (Hannerz 2003; Hage 2005; Falzon 2016; Marcus 2012). Nihayetinde çok sahali etnografi açısından en karmaşık ve yenilikçi görev, yalnızca tek seferde birden *fazla alanda* (örn. Mazzucato’nun (2009) “eş zamanlı eşleştirilmiş örnekleme”si) kalmak değildir. Bunun kadar önemli ve tarifi zor olan diğer bir şey de alanlar arasında *kişilerarası ilişkilerin* nasıl oluşturulduğunu ve maddi ve maddi olmayan altyapıları incelemektir (Boccagni 2016).

Çok sahali etnografi araştırmacıların ampirik sahayı, örneğin göçmenlerin çevrimiçi topluluklarını veya ulusötesi ilişkilerde yeni medyanın kullanımını çalışmak suretiyle, yersizleştirilmiş olarak tanımlamalarına imkân verir (Madianou 2016; Madianou ve Miller 2012; Pink vd. 2015; Schrooten 2012). Göç çalışmaları, “coğrafi olarak dağılmış aktörlerin belirli iletişim teknolojilerini kullanmak suretiyle ne ölçüde fiziksel ve/veya psikolojik yakınlık algısı deneyimledikleri” (Milne 2010, s. 165) üzerine yapılan varsayımlara karşı gelmek açısından özellikle önemli olmuştur. Dijital medya ve teknolojilerin, mekânda ve zamanda bir mevcudiyet algısı yaratmak için çeşitli şekillerde kullanılabileceğine yönelik bilimsel odak ise, etnografik göç çalışmalarında başka bir gelişme olan ve sanal etnografi olarak da bilinen dijital etnografi ve geleneksel etnografiyi etkileşimlerin teknolojik olarak idare edildiği ortamlara taşıyan çevrimiçi etnografi ile ilintilidir (yine bu kitapta Koen Leurs ve Madhuri Prabhakar’ın yazdığı 14. Bölüm’e bakabilirsiniz). Geleneksel etnografi gibi çevrimiçi etnografi de genellikle bir kültür veya topluluktaki davranışın “yoğun tanımı”nı üretmeyi amaçlar. Bu da onu çevrimiçi görüşmeler, içerik analizi veya web kullanımı irdelemesi gibi diğer yöntemlerden ayrı bir yere koyar.

Etnografiyi çevrimiçiye taşımak yöntemin belirli uyarlamalardan geçmesini gerekli kılar; çünkü bu çevrimiçi çevrenin birçok yanı yüz yüze olunan ortamlardan oldukça farklıdır. Çevrimiçi iletişimin otomatik olarak kaydedilmesi ve arşivlenmesi, böylelikle kalıcı ve doğru kayıtlar oluşturması araştırmacıların bu etkileşimleri kolayca gözlemleyip kopyalayabilmelerine olanak sağlar. Eldeki akıl almaz miktardaki veri, çevrimiçi etnografileri araştırma sorularını, çevrimiçi veri toplanma yeri ile süresini ve

verinin analiz edilme yolunu sınırlandırmak için kesin tercihler yapmaya zorlar.

Ayrıca çevrimiçi verinin doğası yüz yüze etnografi ile elde edilen veriden oldukça farklıdır. Çevrimiçi etnografi, temelde metne ve görsele dayalı (resimlerin kullanımı, sayfa yapısı, videolar ve benzeri) materyal sağlar. Bu tarz etkileşimlerde beden dili yoktur ya da emojilerle veya metinle yer değiştirmiştir. Aynı zamanda, aracılı sözel iletişimin rolü birbirine videolu görüntülü erişim olasılığıyla da artar. Haliyle etnografların yalnızca yazılı kelimelere odaklanmak yerine verinin görsel yanlarını da entegre etmeleri ve veri toplamaya yönelik yeni bir dizi beceri ve yöntemleri geliştirmeleri gerekir.

Çevrimiçi etnografiyle geleneksel etnografi arasındaki başka bir fark da araştırmacıların çalışmak istedikleri topluluğa giriş yapabilme yollarıyla ilgilidir. Araştırmacının kendini nasıl sunduğuna yönelik sorun geleneksel etnografide de bulunsa bile etnografılar artık sadece fiziksel mevcudiyetlerine ve kişisel etkileşim becerilerine güvenemeyeceklerinden sahaya erişim zorlukları da değişir (Garcia vd. 2009; Mann ve Stewart 2000).

Çevrimiçi etnografik araştırma aynı zamanda birçok etik soru ortaya çıkarmıştır. Bu araştırma ortamının özellikleri kurumsallaşmış araştırma etiği anlayışının da yeniden değerlendirilmesini gerektirir. Ortaya çıkan literatürde etik bir çevrimiçi araştırmanın nasıl yapılacağına ilişkin bazı somut yönergeler bulunsa da (Bull vd. 2011; Hesse-Biber ve Leavy 2010; Schrooten 2016; Wilkinson ve Thelwall 2011) çevrimiçi etnografik araştırma etiği konusunda uluslararası kabul edilmiş bir çerçeve henüz bulunmamaktadır.

Sonuç olarak, çok sahalı ve çevrimiçi etnografi, ulusötesi göçün etnografik yöntemlerle çalışılmasındaki temel zorluğa, yani hareket halindeki sosyal pratikleri, çeşitli kaynakların hareketle ilgili dolaşımını ve fiziksel olarak yakın, mevcut ya da görünür yaşam çevreleri ile uzak, noksan veya görünür olmayan çevreler arasındaki etkileşimi yakalamaya yanıt bulmanın farklı yollarıdır. Diğer bir ifadeyle, mesele, göçün coğrafi olarak uzakta fakat toplumsal anlamda birbirine bağlı bir dizi olgu üzerindeki etkisini takdir etmek ve bunu yaparken göçmenlerin dönüşen yollarına mümkün olduğunca yakın kalmaktır. Göç çalışmalarında katılımcı gözlemin potansiyelini daha da artırmak için mobil yöntemler ve dahi “küresel etnografi” dâhilindeki yöntemlerle daha yakından ilişki kurmanın da gerekli olduğu tartışılmaktadır.

Çeviren: Canan Coşkan

Kaynakça

- Adey, P., Bissell, D., Hannam, K., Merriman, P., & Sheller, M. (2014). *The Routledge handbook of mobilities*. Oxon: Routledge.
- Agier, M. (2002). Between war and city: Towards an urban anthropology of refugee camps. *Ethnography*, 3(3), 317–341.
- Appadurai, A. (1991). Global ethnoscares: Notes and queries for a transnational anthropology. *Recapturing anthropology: Working in the present* içinde, R. G. Fox (Der.), (ss. 191–210). Santa Fe: School of American Research Press.
- Atkinson, P. (2015). *For ethnography*. London: Sage.
- Atkinson, P., et al. (Der.). (2001). *Handbook of ethnography*. London: Sage.
- Beck, U., & Beck-Gernsheim, E. (2013). *Distant love*. Cambridge: Polity Press.
- Beck, U., & Sznaider, N. (2006). *Unpacking cosmopolitanism for the social sciences: A research agenda*. The British Journal of Sociology, 57(1), 1–23.
- Belloni, M. (2016). Refugees as gamblers: Eritreans seeking to migrate through Italy. *Journal of Immigrant and Refugee Studies*, 14(1), 104–119.
- Boccagni, P. (2011). From rapport to collaboration... and beyond? Revisiting field relationships in an ethnography of Ecuadorian migrants. *Qualitative Research*, 11(6), 736–754.
- Boccagni, P. (2012). Even a transnational social field must have its boundaries: Methodological options, potentials and dilemmas for researching transnationalism. *Handbook of research methods in migration* içinde, C. Vargas-Silva (Der.), (ss. 295–318). Cheltenham: Edward Elgar.
- Boccagni, P. (2016). From the multi-sited to the in-between: Ethnography as a way of delving into migrants' transnational relationships. *International Journal of Social Research Methodology*, 19(1), 1–16.
- Brettell, C. (2003). *Anthropology and migration: Essays on transnationalism, ethnicity, and identity*. Walnut Creek: Altamira Press.
- Brettell, C. (2013). Anthropology of migration. *The encyclopedia of global human migration* içinde, I. Ness & P. Bellwood (Der.), Malden: Wiley-Blackwell.
- Bull, S. S., Breslin, L. T., Wright, E. E., Black, S. R., Levine, D., & Santelli, J. S. (2011). Case study: An ethics case study of HIV prevention research on Facebook: The Just/Us study. *Journal of Pediatric Psychology*, 36(10), 1082–1092.

Burawoy, M. (1991). *Ethnography unbound*. Los Angeles: University of California Press.

Carling, J., Bivand, M., & Ezzati, R. (2014). Beyond the insider-outsider divide in migration research. *Migration Studies*, 2(1), 36–54.

Cresswell, T. (2006). *On the move: Mobility in the modern western world*. New York: Routledge.

De Munck, V. C., & Sobo, E. J. (Der.). (1998). *Using methods in the field: A practical introduction and casebook*. Walnut Creek: Altamira Press.

DeWalt, K. M., & DeWalt, B. R. (2002). *Participant observation: A guide for fieldworkers*. Walnut Creek: Altamira Press.

Dreby, J. (2010). *Divided by borders: Mexican migrants and their children*. Berkeley: University of California Press.

Emerson, R., Fretz, R., & Shaw, L. (2011). *Writing ethnographic fieldnotes*. Chicago: Chicago University Press.

Falzon, M. A. (2016). *Multi-sited ethnography: Theory, praxis and locality in contemporary research*. Oxon: Routledge.

Fine, G. (1993). Ten lies of ethnography: Moral dilemmas of field research. *Journal of Contemporary Ethnography*, 22(3), 267–294.

Fitzgerald, D. (2004). Beyond ‘transnationalism’: Mexican hometown politics at an American labour union. *Ethnic and Racial Studies*, 27(2), 228–247.

Fitzgerald, D. (2006). Towards a theoretical ethnography of migration. *Qualitative Sociology*, 29(1), 1–24.

Fortes, M. (1971). Some aspects of migration and mobility in Ghana. *Journal of Asian and African Studies*, 6(1), 1–20.

Garcia, A. C., Standlee, A. I., Bechkoff, J., & Cui, Y. (2009). Ethnographic approaches to the internet and computer-mediated communication. *Journal of Contemporary Ethnography*, 38(1), 52–84.

Ghorashi, H. (2003). *Ways to survive, battles to win: Iranian women exiles in the Netherlands and United States*. New York: Nova Publishers.

Giddens, A. (2013). *The constitution of society: Outline of the theory of structuration*. Malden: Polity Press.

Gielis, R. (2011). *The value of single-site ethnography in the global era: Studying transnational experiences in the migrant house*. *Area*, 43(3), 25–63.

Giorgi, S., & Fasulo, A. (2013). Transformative homes: Squatting and furnishing as sociocultural projects. *Home Cultures*, 10(2), 111–134.

Glick Schiller, N. (2003). The centrality of ethnography in the study of transnational migration: Seeing the wetland instead of the swamp. *American arrivals: Anthropology engages the new immigration* içinde N. Foner (Der.), (ss. 99–128). Santa Fe: School of American Research Press.

Glick Schiller, N., Basch, L. G., & Szanton-Blanc, C. (1992). Towards a transnational perspective on migration: *Race, class, ethnicity, and nationalism reconsidered*. New York: New York Academy of Sciences.

Goffman, E. (1999). *The presentation of self in everyday life*. Harmondsworth: Penguin Books.

Goldthorpe, J. (2007). *On sociology*. Stanford: Stanford University Press.

Gupta, A., & Ferguson, J. (1997). *Anthropological locations: Boundaries and grounds of a field science*. Berkeley: University of California Press.

Hage, G. (2005). A not so multi-sited ethnography of a not so imagined community. *Anthropological Theory*, 5(4), 463–475.

Hannerz, U. (2003). Being there... and there... and there!: Reflections on multi-site ethnography. *Ethnography*, 4(2), 201–216.

Hesse-Biber, S. N., & Leavy, P. (2010). *The practice of qualitative research*. Thousand Oaks: Sage.

Holmes, S. (2013). *Fresh fruits, broken bodies: Migrant farmworkers in the United States*. Berkeley: University of California Press.

Hondagneu-Sotelo, P. (2001). *Doméstica: Immigrant workers cleaning and caring in the shadows of affluence*. Berkeley: University of California Press.

Iosifides, T. (2011). *Qualitative methods in migration studies: A critical realist perspective*. Surrey: Ashgate.

Jorgensen, D. (1989). *Participant observation*. Newbury Park: Sage.

Lassiter, E. (2005). *The Chicago guide to collaborative ethnography*. Chicago: CUP.

Levin, I., & Fincher, R. (2010). Tangible transnational links in the houses of Italian immigrants in Melbourne. *Global Networks*, 10(3), 401–423.

Levitt, P. (2001). *The transnational villagers*. Berkeley: University of California Press.

Lucht, H. (2013). *Darkness before daybreak. African migrants living on the margins in Southern Italy today*. Los Angeles: University of California Press.

Madianou, M. (2016). Ambient co-presence: Transnational family practices in polymedia environments. *Global Networks*, 16(2), 183–201.

Madianou, M., & Miller, D. (2012). *Migration and new media: Transnational families and poly-media*. Oxon: Routledge.

Malinowski, B. (1922). *Argonauts of the western Pacific; an account of native enterprise and adventure in the archipelagoes of Melanesian New Guinea*. London: Routledge & Kegan Paul Ltd.

Mann, C., & Stewart, F. (2000). *Internet communication and qualitative research: A handbook for researching online*. London: Sage.

Marcus, G. (1995). Ethnography in/of the world system: The emergence of multi-sited ethnography. *Annual Review of Anthropology*, 24(1), 95–117.

Marcus, G. (2007). Collaborative imaginaries. *Taiwan Journal of Anthropology*, 5(1), 1–17.

Marcus, G. (2012). Multi-sited ethnography: Five or six things I know about it now. *Multi-sited ethnography* içinde S. Coleman & P. Hellerman (Der.), (ss. 16–34). London: Routledge.

Mazzucato, V. (2009). Bridging boundaries with a transnational research approach. *Multi-sited ethnography: Theory, praxis and locality in contemporary social research* içinde M. Falzon (Der.), (ss. 215–232). Basingstoke: Ashgate.

McKay, D. (2012). *Global Filipinos: Migrants' lives in the virtual village*. Bloomington: Indiana University Press.

McKinney, J. (1966). *Constructive typology and social theory*. New York: Appleton.

Menjívar, C. (2000). *Fragmented ties: Salvadoran immigrant networks in America*. Los Angeles: UC Press.

Milne, E. (2010). *Letters, postcards, email: Technologies of presence*. New York: Routledge.

Nowicka, M., & Cieslik, A. (2014). Beyond methodological nationalism in insider research with migrants. *Migration Studies*, 2(1), 1–15.

Parreñas, R. S. (2001). *Servants of globalization: Women, migration and domestic work*. Stanford: Stanford University Press.

Pink, S., Horst, H., Postill, J., Hjorth, L., Lewis, T., & Tacchi, J. (2015). *Digital ethnography: Principles and practice*. Los Angeles: Sage.

Platt, J. (1983). The development of the “participant observation” method in sociology. *Journal of the History of the Behavioral Sciences*, 19(4), 379–393.

Rynkiewicz, M. A., & Spradley, J. F. (1976). *Ethics and anthropology: Dilemmas in fieldwork*. New York: Wiley.

Salazar, N. B. (2010). Towards an anthropology of cultural mobilities. *Crossings: Journal of Migration and Culture*, 1(1), 53–68.

Salazar, N. B. (2013). Anthropology. *The Routledge handbook of mobilities* içinde P. Adey, D. Bissell, K. Hannam, P. Merriman, & M. Sheller (Der.), (ss. 55–63). London: Routledge.

Salazar, N. B., & Jayaram, K. (2016). *Keywords of mobility: Critical engagements*. Oxford: Berghahn.

Sanjek, R. (1990). *Fieldnotes: The makings of anthropology*. New York: Cornell University Press.

Schapendonk, J., & Steel, G. (2014). Following migrant trajectories: The im/mobility of Sub-Saharan Africans en route to the European Union. *Annals of the Association of American Geographers*, 104(2), 262–270.

Schrooten, M. (2012). Moving ethnography online: Researching Brazilian migrants’ online togetherness. *Ethnic and Racial Studies*, 35(10), 1794–1809.

Schrooten, M. (2016). Writing eFieldnotes: Some ethical considerations. eFieldnotes. *The makings of anthropology in the digital world* içinde R. Sanjek & S. Tratner (Der.), (ss. 78–93). Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Smith, R. C. (2006). *Mexican New York: Transnational lives of new immigrants*. Berkeley: University of California Press.

Spradley, J. P. (2016). *Participant observation*. Long Grove: Waveland Press.

Tsing, A. L. (1993). *In the realm of the diamond queen: Marginality in an out-of-the-way place*. Princeton: Princeton University Press.

Turner, J. H. (1991). *The structure of sociological theory*. Belmont: Wadsworth.

Urry, J. (2007). *Mobilities*. Cambridge: Polity Press.

Van Maanen, J. (2010). Ethnography as work: Some rules of engagement. *Journal of Management Studies*, 48(1), 218–234.

Van Maanen, J. (2011). *Tales of the field: On writing ethnography*. Chicago: Chicago University Press.

Van Meeteren, M. (2010). *Life without papers: Aspirations, incorporation and transnational activities of irregular migrants in the low countries*. Rotterdam: Erasmus University Rotterdam.

Vertovec, S. (2010). Introduction: New directions in the anthropology of migration and multiculturalism. *Anthropology of migration and multiculturalism: New directions* içinde S. Vertovec (Der.), (ss. 1–18). Oxon: Routledge.

Watson, T. (2010). Ethnography, reality, and truth. *Journal of Management Studies*, 48(1), 202–217.

Whyte, W. F. (1979). On making the most of participant observation. *American Sociologist*, 14, 56–66.

Wilkinson, D., & Thelwall, M. (2011). Researching personal information on the public web: Methods and ethics. *Social Science Computer Review*, 29(4), 387–401.

Wimmer, A., & Glick Schiller, N. (2003). Methodological nationalism, the social sciences, and the study of migration: An essay in historical epistemology. *International Migration Review*, 37(3), 576–610.

Withaecx, S., Schrooten, M., & Geldof, D. (2015). Living across borders: The everyday experiences of Moroccan and Brazilian transmigrants in Belgium. *Crossings: Journal of Migration & Culture*, 6(1), 23–40.